

پیامدهای فساد اقتصادی از دیدگاه قرآن

محسن مؤمنی

www.ketab.ir

سرشناسه: مؤمنی، محسن، ۱۳۴۶ -

عنوان و نام پدیدآور: پیامدهای فساد اقتصادی از دیدگاه قرآن / محسن مؤمنی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات شهود، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص. ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک: ۱۲۰۰۰۰ ریال: ۳-۰۰-۹۸۳۹۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: فساد -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: Corruption -- Qur'anic teaching

موضوع: فساد -- جنبه‌های اقتصادی

موضوع: Corruption -- Economic aspects

رده بندی کنگره: ۱۵۹/۲۹۷ ف/۹م۶۴ ۱۳۹۶

رده بندی دیویی: ۱۵۹/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۱۳۲۳۶

پیامدهای فساد اقتصادی از دیدگاه قرآن

نویسنده: محسن مؤمنی

ناشر: انتشارات شهود

طراح گرافیک: سیدایمان نوری نجفی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۳۹۸-۰-۳

کلیه حقوق برای انتشارات شهود محفوظ است.

تلفن: ۰۹۱۲۵۰۰۹۶۲۲

فهرست

۱۵	مقدمه
۱۹	بخش اول: مفاهیم و کلیات
۱۹	۱-۱ فصل اول: مفاهیم
۱۹	۱-۱-۱ واژه‌ها و اصطلاحات فنی
۲۴	۱-۱-۲ نظام‌های اقتصادی
۲۷	۱-۲ فصل دوم: کلیات
۲۷	۱-۲-۱ تعریف فساد اقتصادی
۲۸	۱-۲-۲ مصادیق فساد اقتصادی
۳۰	۱-۲-۳ سابقه‌ی تاریخی فساد اقتصادی
۳۴	۱-۲-۴ ضرورت اصلاح فساد اقتصادی در ایران
۳۷	بخش دوم: اقتصاد، سلامت و فساد اقتصادی از دیدگاه قرآن

۳۹ (۲-۱) فصل اول: اقتصاد

۳۹ (۲-۱-۱) امنیت اقتصادی و تأثیر آن در سعادت و شقاوت دنیا و آخرت انسان

۴۲ (۲-۱-۲) اقتصاد وسیله قوام جامعه و حکومت

۴۵ (۲-۲) فصل دوم: ویژگی های اقتصاد سالم

۴۵ (۲-۲-۱) تجلی توحید در فعالیت های اقتصادی

۴۹ (۲-۲-۲) تجلی عبودیت در فعالیت های اقتصادی

۵۱ (۲-۲-۳) توحید و معاد در فعالیت های اقتصادی

۵۵ (۲-۲-۴) تجلی سعادت اجتماعی در فعالیت های اقتصادی

۵۷ (۲-۲-۵) زمام داری پیامبران، امامان، و والیان دینی در امور اقتصادی

۶۳ (۲-۳) فصل سوم: رذایلی اقتصاد ناسالم

۶۳ (۲-۳-۱) تلقی انسان از ثروت مالکیت به عنوان هدف اصلی

۶۷ (۲-۳-۲) بی توجهی به فضائل انسانی و رانسانی در فعالیت های اقتصادی

۷۱ (۲-۳-۳) کسب مال و ثروت از طرق باطل

۷۳ بخش سوم: عوامل و آثار فساد اقتصادی

۷۵ درآمد

۷۵ (۳-۱) فصل اول: عوامل و آثار ربا

۷۶ (۳-۱-۱) مفهوم ربا

۷۷ (۳-۱-۲) آثار ربا بر جامعه و حکومت

۷۷ (۳-۱-۲-۱) ایجاد رکود در تجارت و مقابله با اقتصاد سالم

۷۹ (۳-۱-۲-۲) ازدیاد فاصله طبقاتی و رفتارهای ناهنجار در بین آحاد اجتماع

۸۱ (۳-۱-۲-۳) مخبوط شیطان شدن رباخوار

۸۴ (۳-۱-۲-۴) کمرنگ شدن سنت تعاون، انفاق و قرض الحسنه

۸۵ (۳-۱-۲-۵) رواج ظلم در جامعه

۸۶ (۳-۱-۲-۶) اعلان جنگ با خدا و رسول خدا (ص)

۸۸		۷-۲-۱) محرومیت از افزایش مال
۹۳		۲-۳) فصل دوم: ثروت اندوزی و آثار آن
۹۳		۱-۲-۳) مفهوم ثروت اندوزی
۹۴		۲-۲-۳) اشکال ثروت اندوزی
۹۶		۳-۲-۳) آثار ثروت اندوزی بر جامعه و حکومت
۹۶		۱-۳-۲) ۱) تقلیل انفاق های ضروری
۹۸		۲-۳-۲) ۲) تبدیل ثروت ثروت اندوزان به عذاب الهی در قیامت
۱۰۰		۳-۲-۳) ۳) ایثار کو: در چرخه ی اقتصاد جامعه و حکومت
۱۰۲		۴-۲-۳) ۴) رواج ظلم، طغیان گری و فساد در جامعه
۱۰۴		۵-۲-۳) ۵) افزایش در حیه دنیوالی انسان و فراموشی قیامت
۱۰۷		۳-۳) فصل سوم: تطقیف و بخش در املاات اقتصادی و آثار آن
۱۰۸		۱-۳-۳) ۱) مفهوم تطقیف و بخش
۱۰۹		۲-۳-۳) ۲) آثار تطقیف و بخش در معاملات اقتصادی
۱۰۹		۱-۳-۳-۲) ۱) سلب اعتماد عمومی در جامعه
۱۱۱		۲-۳-۳-۲) ۲) رواج ظلم، فساد و بی عدالتی در جامعه
۱۱۳		۳-۳-۳-۲) ۳) اختلال در نظام اقتصادی جامعه
۱۱۷		۴-۳) فصل چهارم: اسراف و تبذیر و آثار آن
۱۱۷		۱-۳-۴) ۱) مفهوم اسراف و تبذیر
۱۱۹		۲-۳-۴) ۲) آثار اسراف و تبذیر در جامعه و حکومت
۱۱۹		۱-۳-۴-۲) ۱) محرومیت از محبت الهی
۱۲۱		۲-۳-۴-۲) ۲) همنشین شدن مسرفین و مبذّرین با شیطان
۱۲۲		۳-۳-۴-۲) ۳) کفران نعمت های الهی
۱۲۴		۴-۳-۴-۲) ۴) بروز فقر و گرفتاری های اجتماعی
۱۲۵		۵-۳-۴-۲) ۵) رواج فساد در جامعه و نزول عذاب الهی

۱۲۹	فصل پنجم: حاکمیت مدیران نالایق بر بخش‌های اقتصادی و آثار آن
۱۲۹	۳-۵-۱) مفهوم مدیر نالایق
۱۳۰	۳-۵-۲) آثار حاکمیت مدیران نالایق در عرصه اقتصاد
۱۳۰	۳-۵-۲-۱) عدم رشد و رکود مؤلفه‌های اقتصادی
۱۳۴	۳-۵-۲-۲) ضایع شدن منابع تولید
۱۳۶	۳-۵-۲-۳) مصرف اموال عمومی در راه باطل و حرام
۱۳۹	۳-۵-۲-۴) رشوه و آثار آن
۱۳۹	۳-۶-۱) مفهوم رشوه
۱۴۳	۳-۶-۲) آثار رشوه بر جامعه و حکومت
۱۴۳	۳-۶-۲-۱) افزایش کل مال به اکل در جامعه
۱۴۸	۳-۶-۲-۲) تحریف حکم خداوند
۱۵۳	فصل هفتم: اختلاس بیت المال و آثار آن
۱۵۳	۳-۷-۱) مفهوم اختلاس
۱۵۴	۳-۷-۲) اهمیت امانت‌داری از بیت المال
۱۵۶	۳-۷-۳) آثار اختلاس بیت المال بر جامعه و حکومت
۱۵۶	۳-۷-۳-۱) خیانت به خداوند
۱۵۸	۳-۷-۳-۲) اختلاس مصداقی از اکل مال به باطل
۱۶۱	۳-۷-۳-۳) محاربه با خداوند و رسول خدا (ص)
۱۶۴	۳-۷-۳-۴) هلاک امت جامعه در دنیا و آخرت
۱۶۷	فصل هشتم: ترک پرداخت زکات و آثار آن
۱۶۷	۳-۸-۱) مفهوم زکات
۱۶۹	۳-۸-۲) آثار ترک پرداخت زکات بر جامعه و حکومت
۱۶۹	۳-۸-۲-۱) تداوم فقر نیازمندان و افزایش فقرای جامعه
۱۷۱	۳-۸-۲-۲) تشدید روحیه‌ی انحصارطلبی و بخل ثروتمندان

- ۳-۲-۸-۳) نزول عذاب الهی و نابودی نعمت‌های دنیوی ۱۷۳
- ۴-۲-۸-۳) قرار گرفتن در ردیف کافران و مشرکان ۱۷۴
- ۵-۲-۸-۳) تضعیف بنیه مالی حکومت اسلامی ۱۷۸
- خاتمه ۱۸۳
- الف. نتیجه گیری ۱۸۵
- ب. راه‌حل‌های پیشنهادی نظری و عملی مبارزه با مفاسد اقتصادی ۱۸۹
- منابع و مآخذ ۱۹۳
- الف: منابع فارسی ۱۹۳
- ب: منابع انگلیسی ۱۹۹
- ج: مقالات ۲۰۰
- د: پایگاه‌های اینترنتی ۲۰۰

مقدمه

یکی از نیازهای اساسی انسان، جزایع بشری، تأمین اسباب و لوازم حیات مادی جهت بقا خود است. از این رو، هر مکتبی تلاش نموده است تا نقشه و روش خاصی را در بُعد اقتصادی انسان ارائه نماید و با توجه به اصول ارزش‌هایی که مورد نظر دارد، نظام اقتصادی خرد را تعریف کند؛ نظامی که در آن، سیاست‌هایی را جهت نیل به اهداف اقتصادی و برطرف نمودن مشکلات فرارو اتخاذ نماید.

نزول وحی در صدر اسلام و تأثیر آموزه‌های قرآنی در بینش انسان و به تبع آن تحولاتی که در زمینه فعالیتها و هنجارهای اقتصادی جامعه و حکومت پدید آمد، موجب شد تا نظام اقتصاد اسلامی توسط نبی مکرم اسلام (ص) پی‌ریزی شود. در این مسیر، حضرات معصومین (ع) و حاکمان دینی نیز تلاش‌های زیادی کردند تا این نظام اقتصادی شکل بگیرد. در نظام اقتصاد اسلامی، که بر پایه آیات الهی و رأی مفسران حقیقی قرآن، یعنی ائمه معصومین (ع)، استوار است، یکی از عوامل مهم قوام جامعه و حکومت، اقتصاد و سلامت

آن است. لذا خداوند می فرماید: «وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا»^۱

خلاصه اینکه، نظام اقتصاد اسلامی، شامل نظریاتی است که از اصول ارزش های قرآنی برخاسته و آن اصول، مبنای قوانین و مقررات و سیاست گذاری های اقتصادی جامعه و حکومت قرار گرفته است. احکام و مقررات شرعی در زمینه مسائل اقتصادی نیز، در چارچوب روش اجتهادی (قرآن و سنت و...) توسط دانشمندان دینی به دست می آید و هرگونه رفتار و فعالیت اقتصادی به سلف این قوانین و مقررات، بعنوان فساد اقتصادی شناسایی شده، و با آن مبارزه می شود.

بر اساس تحلیل و تبیین قرآن از نقش و اهمیت اقتصاد سالم در سرنوشت بشر، این معنا به دست می آید که در دین اسلام، دنیا و آخرت انسان در سایه یکتاپرستی و سلامت امور اقتصادی و پرهیز از هرگونه فساد انگیزی است؛ چنانکه قرآن کریم برای معرفی جوامع فاسد، به ذکر نمونه هایی از اقوام پیشین پرداخته و با معرفی آن جوامع، برخی از فسادهای آنان را یادآور شده است. حکایت قوم حضرت شعیب (ع) یکی از مواردی است که در قرآن کریم بارها از آن یاد شده است.

فساد اقتصادی با ابعاد گوناگون آن در تمام کشورهای جهان، کم و بیش وجود دارد. کشور ما نیز به نوعی با این عارضه دست به گریبان است. با پیروزی انقلاب اسلامی، فساد مالی خود به خود به حداقل رسید؛ چرا که عاملان آن مجال جولان نیافتند. ولی متأسفانه رفته رفته ارزش های اوایل انقلاب کمرنگ تر شد و ما امروزه نمونه هایی از مصادیق فساد مالی را در کشور می بینیم. آنچه امروزه تحت عناوین محاکمه مفسدان مالی در

۱. سوره نساء: ۴، آیه ۵ (ترجمه: و اموال خود را که خداوند آنرا وسیله قوام زندگی شما قرار داده است، به سفیهان مدهید).

بخش های دولتی و غیر دولتی در کشور به گوش می رسد، می تواند به عزم ملی خدشه وارد کند و از اعتماد عمومی بکاهد.

چندی است که لزوم مبارزه با پدیده فساد مالی مطرح شده و بر آن تأکید می شود، و در این باره، سخنرانی ها و سفارش های فراوانی از سوی بزرگان و مسئولان دینی و حکومتی به چشم می خورد. از طرفی، هر از چند گاهی از طریق رسانه های گروهی آگاهی می یابیم که فلان کارمند یا مسئول یا فلان شخصی که هیچ نام و نشانی از او در اذهان نبوده، به جرم پرداخت رشوه یا اختلاس یا کجی یحراز عسادیق فساد مالی، مجازات و جریمه شده است. در اینجا، این پرسش را اذهان شکل می گیرد که این گناه و عمل پلید و غیر انسانی کی و چگونه از جامعه اسلامی یا از جهان رخت بر می بندد.

گرچه مسأله فساد مالی، جامعه کنونی را می آزارد، وجود آن در کشور ایران به دلیل اسلامی بودن و داشتن اُکمیّت دینی زشت تر است. بنابراین، باید با این پدیده مقابله جدی و از کُشتن آن جلوگیری شود. در غیر این صورت، آزادی، توسعه سیاسی و قانونگرایی و سرانجام مشروعیت حاکمیت به خطر می افتد؛ زیرا قوام و رشد و بالندگی جامعه در گرو مبارزه با فساد مالی و افزایش روحیه ضد فساد است. با نگرش به اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران، که به ویژه کارگزاران آن باید از خدمتگزاران، مدیران و وفادار به مردم باشند، مصلحت نظام و جامعه ایرانی اسلامی ایجاب می کند که برای جلوگیری از گسترش فساد و کاهش میزان آن، مدیران و مسئولان مربوط، بدون کوچکترین اغماض و بر اساس مسؤولیّت شرعی اجتماعی و وجدانی خویش در قبال جامعه عمل کنند.

نکته مهم این است که گاهی فعالیت های فاسد اقتصادی، ممکن است به منظور ضربه زدن به نظام اسلامی صورت گرفته، از سوی عوامل خارجی هدایت شوند، که این امر بسیار خطرناک تر است و ما نمونه ای از این موارد

را در سال ۱۳۷۰ در کشور شاهد بودیم.^۱
مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدّ ظلّه العالی) در فرمان هشت ماده ای به سران قوا فرمودند:

«در امر مبارزه با فساد (فساد اقتصادی) نباید هیچ تبعیضی دیده شود و هیچ کس و هیچ نهاد و دستگاهی نباید استثناء شود. هیچ شخصی یا نهادهی نمی تواند با عذر انتساب به اینجانب یا دیگر مسئولان کشور خود را از حساب کشی معاف بشمارد. با فساد در هر جا و در هر مسأله باید برخورد یکسان صورت گیرد.»^۲

۱. برای مطالعه بیشتر، ر.ک: «روزنامه اطلاعات»، سال ۱۳۷۰، شماره ۱۳.

۲. فرمان هشت ماده ای در تاریخ ۱۰ اردیبهشت ۱۳۸۰ به سران قوا، سایت: